

Locke

➤ O liberalismo político

Introdución histórica

A **segunda metade do século XVII**, durante a que se desenvolve o pensamento de John Locke, foi un período de grandes cambios en Inglaterra. O país sufriu unha serie de convulsións políticas e sociais que culminaron na **Revolución Gloriosa de 1688**. Esta revolución, que levou a Guillermo III de Orange ao trono, supuxo a consolidación da **monarquía constitucional**, limitando o poder do rei e outorgando maior autoridade ao Parlamento.

O contexto deste período foi marcado pola **Guerra Civil Inglesa (1642-1651)**, unha loita de poder entre o rei Carlos I e o Parlamento, que terminou coa execución do monarca e a proclamación da Comunidade de Inglaterra. Despois dun breve interregno baixo a ditadura de Oliver Cromwell e a posterior restauración da monarquía co rei Carlos II, a Inglaterra do século XVII experimentou cambios políticos radicais que **romperon co absolutismo monárquico**.

Mentres Inglaterra experimentaba estes transcendentais cambios, o resto de Europa tamén estaba en plena efervescencia. **En Francia, a monarquía absoluta** de Luís XIV era a forza dominante, cimentando o poder real á custa das liberdades individuais e dos privilexios da nobreza e da Igrexa. A súa política exterior agresiva tamén tería un profundo impacto na política europea.

Pola súa banda, as **Provincias Unidas dos Países Baixos** estaban a experimentar o seu "Século de Ouro", un período de prosperidade económica e cultural sen precedentes. Como unha federación de provincias autónomas con gobernos republicanos, os Países Baixos representaban un **contrapunto ao absolutismo monárquico dominante** en Europa. Este país **acolleu a John Locke** durante o seu exilio, **influenciando a súa visión política**.

Ademais, **as colonias americanas** estaban a evolucionar e a crecer en importancia. Os asentamentos ingleses en América do Norte estaban a expandirse e a consolidarse, creando novas oportunidades e desafíos. A influencia destas colonias na política e economía inglesa non se pode subestimar.

No ámbito intelectual, o século XVII foi un período de grandes avances. As ideas do Renacemento continuaron a evolucionar, dando lugar ao Iluminismo ou **Ilustración**. **A ciencia experimentou unha revolución**, con figuras como Isaac Newton que transformaron a nosa comprensión do mundo. A filosofía tamén evolucionou, con filósofos como **René Descartes, Baruch Spinoza e Thomas Hobbes** que **ofreceron novas interpretacións da natureza humana e da sociedade**.

Neste contexto de **cambios radicais** e desenvolvemento intelectual, John Locke formou as súas ideas sobre a natureza do goberno e os dereitos individuais. As súas obras reflicten a complexidade e a efervescencia desta época de transición, e a súa influencia estendeuse máis alá das fronteiras de Inglaterra, conformando a filosofía política da Ilustración e o desenvolvemento do **liberalismo político**.

Introdución conceptual

A filosofía política de John Locke, considerado o **pai do liberalismo clásico**, é unha mestura complexa de influencias variadas, que abarcan desde filósofos contemporáneos e recentes ata antigos pensadores gregos e romanos e materialízase nunha visión contractualista da política. Antes de John Locke, varias figuras importantes contribuíron á formación do pensamento **contractualista**, unha filosofía política que **ve o goberno como un acordo ou "contrato" entre individuos**.

Unha das primeiras menciones a un contrato social aparece co sofista grego **Antístenes**, quen sostén que a orde social e a lei son convencións humanas. Porén, o concepto tal e como o coñecemos hoxe en día tivo os seus orixes principalmente durante a Idade Moderna.

O primeiro filósofo moderno importante a defender o contrato social foi **Thomas Hobbes**. Na súa obra *Leviatán* (1651), argumentou que, no estado de natureza, a vida sería "solitaria, pobre, desagradable, brutal e curta", debido á competencia inherente entre as persoas. Para evitar este estado de guerra constante, os individuos deciden ceder parte da súa liberdade a unha autoridade central ou leviatán, a cambio de protección. Para Hobbes, este contrato social xustifica a existencia dun estado absolutista, pois o terror á anarquía superaría a perda de liberdade individual.

Outro precursor importante do contractualismo foi **Hugo Grotius**. Na súa obra *De iure belli ac pacis* (*Sobre a lei da guerra e da paz*, 1625), estableceu as bases do dereito internacional moderno. Grotius argumentou que existen certas normas de xustiza universais que se aplican mesmo na ausencia dun poder centralizado, unha idea que influenciou o pensamento de Locke sobre os dereitos naturais.

Baruch Spinoza, un filósofo holandés do século XVII, tamén xogou un papel importante no desenvolvemento do contractualismo, aínda que a súa perspectiva difiría de Hobbes ou Locke. Na súa obra *Tractatus Theologico-Politicus* (*Tratado Teolóxico-Político*, 1670), Spinoza argumenta que a autoridade do goberno deriva do poder que os individuos lle conceden. Segundo a súa visión, os individuos, no estado de natureza, posúen un certo "dereito de natureza" baseado no poder e na capacidade de cada un para sobrevivir e prosperar. Neste estado, non existen dereitos morais ou leis, só a pura necesidade e desexo.

O contrato social para Spinoza ocorre cando os individuos, recoñecendo a vantaxe mutua, deciden transferir parte do seu "dereito de natureza" ao colectivo ou ao Estado. Este acto non é tanto unha renuncia dos seus dereitos, senón unha troca estratéxica para garantir a súa propia supervivencia e benestar. O estado, entón, obtén a súa autoridade deste acto colectivo de transferencia de poder.

Ao contrario de Hobbes e máis próximo a Locke, Spinoza non considera que o estado de natureza sexa un estado de guerra constante. Ademais, mentres que Hobbes e Locke ven o contrato social como un acordo único e irreversible, Spinoza permite a posibilidade de que os cidadáns retiren o seu apoio se o goberno non cumpre as súas obrigacións. Así, a súa visión do contrato social incorpora unha certa forma de responsabilidade democrática. A pesar destas diferencias, Spinoza, como Hobbes e Locke, considera o contrato social como a base da sociedade e do goberno.

Estes filósofos sentaron as bases para o pensamento de **Locke**, quen **ampliaría e reformularía a teoría do contrato social** para incluír conceptos como o dereito á rebelión e a separación de poderes, entre outros.

O liberalismo político

Para comprender o liberalismo de Locke, é útil analizar tres conceptos centrais da súa filosofía: o estado de natureza, o contrato social e o goberno civil.

Primeiro, o **estado de natureza**. Locke imaxina un **estado hipotético previo** á formación do goberno, no que os individuos viven en liberdade completa. Este estado non é necesariamente pacífico; ao contrario, é frecuentemente marcado por conflitos debido á inexistencia de unha autoridade que regule as disputas. Non obstante, para Locke, os individuos neste estado posúen certos "**dereitos naturais**" **inalienables, como o dereito á vida, á liberdade e á propiedade**. A pesar de que esta **lei natural** goberna o comportamento humano no estado de natureza, **Locke recoñece que este estado tería serias limitacións**. Locke recoñece que no estado de natureza, **sen un sistema formal de xustiza, a protección dos dereitos individuais é insuficiente**. Aínda que a lei natural prohibe causar dano aos demais, **(1) nada garante que os individuos non sexan tentados a violar os dereitos dos demais** para promover os seus propios intereses. Sen autoridade centralizada, **(2) o castigo destas transgresións pode ser inconsistente** e a xustiza pode non ser sempre alcanzada.

Ademais, na ausencia dun poder central, os individuos deben protexer os seus propios dereitos e bens, o que pode levar a unha constante "**lei do máis forte**". Este ambiente de incerteza e a posibilidade de conflitos poden facer que a vida no estado de natureza sexa **insegura e potencialmente caótica**.

Para superar estes problemas, segundo Locke, os individuos acordan formar unha sociedade política a través do contrato social.

O **contrato social** é un elemento crucial na filosofía política de Locke. A idea básica do contrato social é que os individuos, **de forma voluntaria e racional**, decidiron establecer un goberno para superar os inconvenientes e perigos do estado de natureza.

Para Locke, o contrato social é un acordo no que os individuos **renuncian á súa liberdade absoluta que posúen no estado de natureza, a cambio da protección dos seus dereitos naturais: a vida, a liberdade e a propiedade**. Non se trata dunha rendición total da liberdade individual, senón dunha **transferencia limitada** de poder a unha entidade común. Esta entidade, **o goberno civil**, está obrigada a exercer ese poder só para o fin acordado: a protección dos dereitos individuais e a promoción do ben común.

O contrato social, segundo Locke, ten **dúas fases**. Na primeira, os individuos acordan formar unha comunidade política ou sociedade civil. Na segunda, os membros desta sociedade civil acordan establecer un goberno. Ambos os acordos son necesarios para formar un goberno lexítimo segundo a teoría lockeana.

A figura do contrato social é un mecanismo que permite a Locke **explicar a orixe, a estrutura e o propósito do goberno**. **A autoridade do goberno, segundo Locke, deriva do consentimento dos gobernados**. Se un goberno viola os termos do contrato social, os cidadáns teñen o **dereito de se rebelar** e formar un novo goberno.

Ademais, o contrato social introduce a idea de que **o poder político é un fideicomiso**. Os gobernantes son os titulares dese fideicomiso, e deben xestionar o poder que lles foi concedido no mellor interese dos seus cidadáns. Se violan esta confianza, perderán a súa lexitimidade.

Ao establecer o contrato social, os individuos forman unha **comunidade política, ou sociedade civil**, que é unha entidade distinta dos seus membros individuais. Esta sociedade civil ten **como**

finalidade fundamental garantir a paz e a seguridade dos seus membros e **protexer os seus dereitos naturais**.

Ao mesmo tempo, dentro deste contrato social, os individuos crean un **goberno civil**. Este é unha institución política que actúa como depositaria do poder público que os cidadáns lle outorgaron. O goberno civil ten a responsabilidade de **interpretar e aplicar a lei da natureza, o que inclúe a xestión do uso da forza para manter a orde, a protección da propiedade privada e o cumprimento dos contratos**.

No entanto, Locke tamén sostén que **o poder do goberno civil non é absoluto (fronte ao Leviatán de Hobbes)**. Os cidadáns non renunciaron a todos os seus dereitos no contrato social. Retiveron o dereito de controlar o goberno, o cal é, en última instancia, responsable ante eles. Se o goberno non cumpre a súa función de protexer os dereitos dos cidadáns ou se comporta de forma tiránica, os cidadáns teñen o dereito de rebelarse e substituílo.

Esta visión de Locke é fundamental para o que máis tarde sería coñecido como **o principio da soberanía popular** no liberalismo democrático. A idea é que o poder do goberno provén do pobo e, por tanto, **o pobo ten o dereito de controlar e limitar ese poder**.

Locke identifica tres elementos fundamentais do goberno civil: **a lexislatura, o poder executivo e o federativo**. A lexislatura, que é o corpo encargado de facer as leis, é considerada por Locke como a parte máis importante do goberno civil. Ela representa a vontade da sociedade e está obrigada a actuar sempre no interese do pobo, respectando os dereitos naturais. As leis que elabora deben ser xustas, claras e aplicarse por igual a todos os membros da sociedade.

O poder executivo é o encargado de facer cumprir as leis establecidas pola lexislatura. Debe actuar de maneira imparcial e equitativa, sen favorecer a ningún individuo ou grupo por encima de outros.

O poder federativo, concepto único en Locke, refírese ao poder do estado para xestionar as relacións exteriores, como a guerra e a paz, as alianzas e os tratados. Este poder tamén debe ser exercido no interese dos cidadáns.

Para Locke, o goberno civil só é lexítimo se respecta os dereitos fundamentais dos cidadáns e actúa de acordo coas súas vontades. **Se un goberno viola estes principios, os cidadáns teñen o dereito de se rebelar e instaurar un novo goberno**.

Ademais, Locke enfatiza que as accións do goberno deben ser reguladas polas leis. Isto non só garante a previsibilidade e a transparencia, senón tamén protexe aos cidadáns de abusos arbitrarios do poder. Un goberno que actúa fora da lei, ou que modifica as leis a súa vontade, é considerado por Locke como tiránico.

Pero, que sucede cando un goberno viola os principios do contrato social? Segundo Locke, os cidadáns teñen o dereito de se rebelar e derrocar ese goberno. **Este dereito á rebelión é unha consecuencia lóxica do contrato social**. Se o goberno non cumpre a súa parte do contrato, os cidadáns non están obrigados a seguir cumprindo a súa.

Esta visión do goberno civil e dos dereitos dos cidadáns influiu profundamente no desenvolvemento do liberalismo democrático. As ideas de Locke sobre o **goberno representativo, os dereitos fundamentais e a soberanía popular son conceptos básicos nas democracias modernas**.

Repercusións

A influencia de Locke pode verse en varios autores, fitos históricos e principios fundamentais do liberalismo contemporáneo.

Un dos fitos históricos máis notables influenciados polo pensamento de Locke foi a **Revolución Gloriosa de 1688** en Inglaterra. As ideas de Locke sobre o goberno limitado, o consentimento dos gobernados e o dereito á rebelión foron fundamentais para a creación da monarquía constitucional británica.

Ademais, as ideas de Locke foron fundamentais para a **fundación dos Estados Unidos**. A súa influencia é evidente na Declaración de Independencia de 1776, na que **Thomas Jefferson**, inspirado polas ideas de Locke, afirmou o dereito inalienable a "vida, liberdade e a busca da felicidade". A Constitución dos Estados Unidos, coa súa separación de poderes e protección dos dereitos individuais, tamén reflicte a influencia de Locke.

No século XIX, o filósofo político **John Stuart Mill** baseou moitas das súas ideas sobre a liberdade individual e o goberno representativo nos escritos de Locke. As ideas de Mill sobre o liberalismo clásico, en particular a súa defensa da liberdade de expresión e a utilidade do debate público, reflicten a influencia de Locke.

No século XX, o filósofo político liberal **John Rawls** referiuse ás ideas de Locke ao desenvolver a súa **teoría da xustiza como equidade**. Rawls viu no contrato social de Locke unha forma de representar a súa propia idea do "**velo da ignorancia**", un dispositivo hipotético para determinar os principios de xustiza nunha sociedade xusta.

En resumo, as ideas de Locke sobre o goberno limitado, os dereitos naturais e a soberanía popular tiveron unha influencia profunda e duradeira no pensamento político e na historia. A súa filosofía política sentou as bases para o liberalismo contemporáneo e a democracia constitucional.